فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال سی و سوم، شماره اول، بهار ۱۳۹۷، شماره پیاپی ۱۲۸

دکتر سعدی محمدی* استادیار،گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران **Dr.S. Mohammadi**
مرضیه طلعتی، کارشناس ارشد،گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، ارومیه، ایران **M.Talati**
سیوان اسدی، کارشناس ارشد، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران **S.Asadi**
سوران منوچهری، دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران **S.Manoochehri**
saadi@pnu.ac.ir

تبیین اثرات گسترش گردشگری در تغییر سطح معیشت روستاهای کوهستانی مطالعه موردی: دهستان اورامان–غرب استان کردستان

دریافت مقاله: ۹۶/۶/۸ پذیرش نهایی: ۹۶/۷/۲۲

DOI: 10.29252/geores.33.1.191

چکیده

چند دهه فعالیت با رویکردهای مختلفی هم چون: انقلاب سبز، صنعتی سازی روستاها و توسعه یکپارچه روستایی، نتوانست مسئله فقر روستایی را حل کرده و بسیاری از معضلات ناشی از فقر روستاییان حل‌نشده باقی ماندند، بنابراین نیاز بود که رویکردی جدید که در آن بر مردم فقیر و آسیب‌پذیر روستایی تمرکز کند، در عرصه نظریه‌های توسعه روستایی برای ایجاد حیاتی مجدد در روستاها ظهور کند. امروزه جهت رفع فقر به‌عنوان یکی از موانع اصلی تحقق پایداری نظام روستایی بر تأمین معیشت پایدار روستاییان تأکید می‌گردد این در حالی است که در رویکرد معیشت پایدار نیز، تأکید اصلی، جهت پایدار بودن معیشت و رفع فقر بر متنوع اقتصاد روستایی با تأکید بر فعالیت‌های غیر کشاورزی می‌باشد. در این راستا امروزه، گسترش گردشگری با توجه به استقبال گسترده و پتانسیل‌های نواحی روستایی به‌عنوان راه‌کاری مطمئن و مکمل، جهت تأمین معیشت پایدار روستاییان مطرح‌شده است. با توجه به این امر، پژوهش حاضر، دراین‌ارتباط و به‌منظور ارزیابی نقش گردشگری در تأمین معیشت پایدار روستاییان روستاهای هدف گردشگری دهستان اورامان که قبل از توسعه گردشگری به دلیل انزوای جغرافیایی و فقدان زیرساخت‌های توسعه در سطح نازل معیشتی قرار داشتند؛ انجام‌گرفته است. نوع پژوهش، توصیفی- تحلیلی و مبتنی بر رویکرد کمی- کیفی می‌باشد. گردآوری اطلاعات آن از منابع اسنادی و میدانی مبتنی بر مصاحبه و توزیع تصادفی پرسشنامه در میان ۲۵۰ نفر از سرپرستان خانوار دهستان اورامان بوده که به روش کوکران از میان ۱۱۱۰ سرپرست خانوار روستاهای هدف گردشگری، تعیین حجم گردیدند. نتایج تجزیه‌وتحلیل داده‌های گردآوری‌شده با شاخص مهم آمار توصیفی(میانگین) و آزمون‌های آمار استنباطی(t تک نمونه‌ای، t زوجی، ویلکاکسون، خی‌دو، رتبه‌ای فریدمن) نشان از اثرگذاری مثبت گردشگری در بهبود سطح معیشت و تأمین پایداری معیشت روستاهای هدف گردشگری دهستان اورامان دارد. در این راستا نیز کاهش سطح آسیب‌پذیری و افزایش میزان دارایی‌های معیشتی موجب شده تا توسعه گردشگری به‌عنوان استراتژی مهم معیشتی در سطح روستاهای منطقه مطرح گردد.

واژگان کلیدی: معیشت پایدار، گردشگری روستایی، دهستان اورامان

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

مقدمه

با توجه به ارتباط نزدیک فقر و میزان آسیب‌پذیری، روستاها که با فقر عجین شده‌اند، دارای آسیب‌پذیری و شرایط بحرانی به لحاظ دسترسی و حفظ انواع سرمایه‌ها هستند(United Nations Conference on Trade and Development, Mphande, 2016:21 2015:80). در رویکرد معیشت پایدار، جهت حل این معضل و افزایش دارایی‌های مردم محلی، بر متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی روستاها بسیار تأکید می‌شود(Chandima, 2010:2) چراکه هرچه اقتصاد روستاها متنوع‌تر باشد با ایجاد فرصت‌های بیشتر و بهره‌گیری از قابلیت‌ها، زمینه دسترسی بیشتر فقرای روستایی به استانداردهای زندگی فراهم می‌گردد؛ به‌طوری‌که اقتصادی روستایی متنوع‌تر، افزایش دسترسی و تقویت سرمایه‌های روستاییان درنتیجه توانمندسازی آن‌ها را به دنبال دارد.این امر نیز، موجب افزایش قابلیت انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری شده که در یک ارتباط متقابل کاهش آسیب‌پذیری و هدر رفت سرمایه‌های روستاییان را موجب می‌گردد(Ellis,1999:4, Morse, 2013:21, Christensen, 2008:5). در زمینه متنوع سازی اقتصاد روستایی تأکید اصلی بر فعالیت‌های خارج از مزرعه بوده و اهمیت آن به حدی است که از آن به‌عنوان عامل زنده نگه‌دارنده روستاها یاد می‌شود(Ellis,1999:7). یکی از این فعالیت‌ها،گسترش گردشگری به‌عنوان مکملی مطمئن، در راستای گذران و پایدار نمودن معیشت روستاییان است. عرصه‌های روستایی با توجه به ظرفیت‌ها و قابلیت‌های گوناگون خود به‌عنوان بخش مورد استقبال و در حال رشد بازار گردشگری مطرح هستند (افتخاری، قادری،۵:۱۳۸۱). گسترش گردشگری به‌عنوان راهبردی جدید در زمینه توسعه روستایی می‌تواند نقش مهمی در متنوع سازی اقتصاد و پایداری معیشت جوامع روستایی ایفا کند و زمینه‌ساز ایجاد فرصت‌های جدیدی در نواحی روستایی گردد ازجمله : ایجاد درآمد، افزایش اشتغال و رشد پایدار، تأمین هزینه‌های ایجاد زیرساخت‌ها اقتصادی و اجتماعی، تحرک بخشیدن به سایر بخش‌های اقتصاد روستا، امنیت و آسایش ساکنین محلی، حفاظت از منابع طبیعی و میراث فرهنگی روستا (Kostas, 2002:1). بنابراین گسترش گردشگری با متنوع سازی اقتصادی، توانایی انکارناپذیری جهت تأثیرگذاری بر معیشت پایدار روستاییان و حل مسئله فقر روستایی را دارد(Ashley, 2000:11). سابقه تمدنی کهن، غنای فرهنگی و تنوع طبیعی در کنار حس کنجکاوی گردشگران امروزی از یک‌سو و از سوی دیگر، ضرورت تأمین معیشت روستاییان جهت تحقق امنیت ملی در کشور، دلایلی هستند که گردشگری روستایی مورد استقبال مردم و مسئولین توسعه کشور قرارگرفته است. دراین‌بین، وجود جاذبه‌های متعدد طبیعی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، روستاهای استان کردستان را به یکی از قطب‌های گردشگری کشور مبدل ساخته است. یکی از محورهای مهم گردشگری روستایی این استان نیز، دهستان اورامان شهرستان سروآباد در غرب استان کردستان می‌باشد. این بخش که دارای پتانسیل‌های متعددی در عرصه گردشگری روستایی است به‌عنوان یکی از قطب‌های گردشگری استان و کشور مطرح است و هرساله پذیرای خیل زیادی از گردشگران داخلی و خارجی می‌باشد (منوچهری، طیب نیا،۱۶۴:۱۳۹۵). منطقه‌ای که به دلیل دوری از مرکز و ضعف زیرساخت‌های خدماتی و اقتصادی در وضعیت نابسامان معیشت قرار داشت و جلوه پررنگ آن فقر و به دنبال آن، مهاجرت گسترده روستاییان، جهت اشتغال در شهرهای بزرگ بود. اما در چندساله اخیر، رونق گردشگری به‌طور عام و گردشگری روستایی به‌طور خاص، موجب شده که این منطقه به‌عنوان یکی از مقاصد عمده گردشگری کشور، مطرح باشد. مسئله پژوهش حاضر، این است که گسترش گردشگری در بین روستاهای این دهستان، چه تأثیراتی بر وضعیت گذران معیشت روستاییان داشته است تا بدین‌وسیله بتوان شناخت جامعی از وضع موجود معیشت روستاییان به دست آید. این شناخت، زمینه‌ساز اتخاذ راه‌کارهای عملی جهت حرکت در مسیر پایداری معیشت روستاییان به‌واسطه گسترش گردشگری بسامان باشد. در راستای تحقق این اهداف سؤال اصلی پژوهش این است که به دنبال گسترش گردشگری وضعیت سطح معیشت روستاییان چه تغییری کرده است؟

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

در راستای پاسخگویی به سؤال اصلی پژوهش و شفاف‌سازی آن نیز، سؤال‌های فرعی زیر مدنظر هستند:

- چه تغییری در وضعیت دارایی‌های معیشتی روستاییان به دنبال گسترش گردشگری روستایی حاصل‌شده است؟
- با گسترش گردشگری چه تغییراتی در وضعیت سیاست‌ها، فرآیندها، نهادها و روندهای تحول‌زای مؤثر بر معیشت پایدار روستاییان ایجادشده است؟
- آیا گسترش گردشگری توانسته است به‌عنوان استراتژی مهمی در راستای گذران معیشت روستاییان مطرح باشد؟
-گسترش گردشگری چه تأثیراتی را در تغییر سطح میزان آسیب‌پذیری روستاهای منطقه در برابر شوک‌ها و فشارهای طبیعی و انسانی موجب شده است؟

پیشینه پژوهش

گستردگی و نقش گردشگری در تأمین معیشت روستاییان از یک‌سو و از سویی دیگر، اهمیت معیشت پایدار روستاییان باعث گردیده که ازلحاظ کمیت، مطالعات مناسبی دراین‌ارتباط انجام گیرد که خلاصه‌ای از آن‌ها در زیر آورده شده است.

قدیری معصوم، رضوانی، جمعه‌پور و باغیانی(۱۳۹۴) در پژوهش خود با عنوان سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای کوهستانی (مورد: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان) به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت سرمایه‌های معیشتی روستائیان ناشی از فعالیت‌های گردشگری در روستاهای موردمطالعه مساعد نیست. حتی گردشگری در برخی روستاها موجب آسیب رساندن به سرمایه‌های طبیعی و اجتماعی روستاییان گردیده است. بنابراین سطح آسیب‌پذیری آن‌ها را افزایش داده است. در یافته‌های پژوهش شکوری و بهرامی(۱۳۹۴) با عنوان تاثیرگردشگری در کاهش فقر روستایی از منظر معیشت پایدار(موردمطالعه روستاهای قلعه‌نو و کلین شهرستان ری) بیشتر افراد نمونه بر تأثیر گردشگری بر کاهش فقر و ارتقای سطح معیشت شان اعتقاد داشتند و دراین‌ارتباط بعد اقتصادی معیشت خانوارهای روستایی، بیشترین تأثیر را از توسعه گردشگری پذیرفته است. بنابراین، این پژوهش، دیدگاه‌های بدبینانه که به پیامدهای منفی گسترش گردشگری بر جامعه میزبان تأکیددارند؛ را رد می‌کند. در پژوهش دیگری با عنوان تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان، عبدالله زاده (۱۳۹۴) به این نتیجه می‌رسد که میانگین سرمایه‌های فیزیکی، مالی و کل سرمایه‌ها در روستاهای گردشگری از روستاهای غیر گردشگری بیشتر است. همچنین تنوع فعالیت‌های مکمل کشاورزی در روستاهای گردشگری بیشتر از روستاهای غیر گردشگری است و این امر باعث شده که زمینه‌های آسیب‌پذیری کاهش یابد. جمعه پور و احمدی (۱۳۹۰) نیز، با بررسی تاثیرگردشگری بر معیشت پایدار روستاییان (مطالعه موردی: روستای برغان: شهرستان ساوجبلاغ) بیان می کنند که به علت نبود نهادهای محلی و متولی مختص گردشگری، منافع حاصل از گردشگری برای عموم روستاییان حاصل نگردیده و تعدادی از خانوارها از منافع بهره‌مند گشته‌اند. درمجموع؛ گردشگری بر روی جنبه‌های دیگر یعنی بعد محیط‌زیستی، اجتماعی و نهادی تأثیر مثبت چندانی نداشته است.

در پژوهش مانوا[۲](۲۰۱۴) با عنوان کاهش فقر از طریق گردشگری به نفع فقرا (نقش جنگل‌های بتسوانا) این نتیجه حاصل گردیده است که مناطق جنگلی بتسوانا کاملاً ظرفیت گسترش گردشگری و جذب روستاییان فقیر را در فعالیت‌های آن دارند و گردشگری به‌صورت مستقیم با ایجاد مشاغل، جذب روستاییان در فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خرد گردشگری، به‌صورت غیرمستقیم با آمدن سرمایه‌گذاران و شرکت‌های خصوصی به منطقه و به درمجموع با پایداری معیشت روستاییان؛ فقر را در منطقه کاهش می‌دهد.

---

2 Manwa 2 4

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/georres.33.1.191]

کودر[۲۰۱۳۹] در مقاله خود با عنوان بهبود معیشت با گسترش طبیعت‌گردی(دامونگو[۲۶]ر پارک ملی غنا) بیان می‌کند که از زمان آغاز پروژه گسترش طبیعت‌گردی در روستاها، حفاظت از محیط‌زیست بهبودیافته، درآمدهای اضافی و مشاغل جدید ایجادشده ، همدلی و انسجام جامعه محلی بیشتر شده و درمجموع وضعیت معیشت روستاییان بهبود قابل‌توجهی یافته است. مانگان[۲۰۱۲۷] نیز در پژوهش خود، با عنوان تأثیر گردشگری مبتنی بر طبیعت در معیشت محلی :شواهدی از دریاچه کنجهار[۲۸]ر پاکستان، به این نتیجه می‌رسد که خانوارهایی که به فعالیت‌های گردشگری وابسته هستند دارای سطح بالاتر دارایی‌ها بوده و رضایت و لذت از کار بیشتری دارند. سطح آگاهی و تحصیلات و سطح سرمایه‌گذاری و درمجموع سطح معیشت در خانوارهای وابسته به گردشگری بیشتر بوده و گردشگری استراتژی فوق‌العاده‌ای جهت ارتقای سطح معیشت خانوارهای فقیر منطقه است.

مبانی نظری

در اواخر دهه ۱۹۸۰ بود که رویکرد معیشتی در معنایی که ما امروز آن را درک می‌کنیم، شروع به شکل گرفتن کرد. این رویکرد، پاسخ انتقادی به سیاست‌های کلان اقتصادی بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول و همگرایی باسیاست‌های توسعه انسانی در دهه ۱۹۸۰ بود. از دیدگاه چمبرز، معیشت به معنی زندگی وزنده بودن؛ توانایی‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌هایی است که برای زندگی و زنده بودن موردنیاز است و زمانی معیشت پایدار خواهد بود که در مقابل تنش‌ها، استرس‌ها و شوک‌ها مقاوم بوده و قابلیت‌ها و دارایی‌ها نه‌تنها برای نسل حاضر، بلکه برای آیندگان نیز حفظ گردد. دیگر اینکه منافع خالصی برای گذران معیشت دیگران در سطوح ملی و محلی در کوتاه‌مدت و بلندمدت ایجاد نماید(Chambers,2005:5). در شکل۱ مدل و چارچوب اصلی و پذیرفته‌شده رویکرد معیشت پایدار، آورده شده است؛ اجزای اصلی این رویکرد شامل: دارایی‌ها، زمینه‌ها، شرایط و روندهای استرس‌زا و شوک‌آور (آسیب پذیری)، فرآیندها، نهادها، سیاست‌ها و ساختارهای سازمانی و درنهایت، نتایج معیشتی است که در زیر، شرح آن‌ها آورده شده است.

دارایی‌ها

در هسته رویکرد معیشت پایدار، دارایی‌های(سرمایه‌ها) افراد قرار دارند(Morse,2013:18). توانایی افراد برای گریختن و رهایی از فقر، بستگی به دسترسی و میزان دارایی‌های آن‌ها دارد و این دارایی‌ها هستند که چگونگی، تنوع و میزان آن‌ها تعیین‌کننده گزینه‌های معیشتی مختلف و درنهایت معیشت پایدار افراد است. این دارایی‌ها بر طبق مدل اصلی رویکرد معیشت پایدار و در بسیاری از تحقیقات پیشین در پنج بعد سرمایه‌های فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی، انسانی و طبیعی دسته‌بندی گردیده‌اند(Fouracre, 2001:2, Morse,2013:29, Belcher, 2012:5)(جدول۲).

آسیب‌پذیری (زمینه‌ها، شرایط و روندهای استرس‌زا و شوک‌آور)

معیشتی پایدار است که توانایی مقابله با بحران‌ها، شوک‌ها و استرس‌های ناگهانی را بدون تضعیف منابع و دارایی‌هایش در زمان حال و آینده را داشته باشد(Fouracre,2001:5). چمبرز در تعریف آسیب‌پذیری بیان می‌کند که آسیب‌پذیری اشاره به‌قرار گرفتن در معرض تهدیدهای احتمالی، استرس‌ها و ناتوانی و مشکل در مقابله با آن‌ها است. آسیب‌پذیری به معنی فشار ناگهانی بیشتر از ظرفیت امرارمعاش است(Morse,2013:39). شرایط بحرانی و زمینه‌های آسیب‌پذیری شامل فصلی بودن(نوسان قیمت، تولید ،

---

2 Kuuder
2 Damongo
2 Mangan
2 Keenjhar
2 5
2 6
2 7
2 8

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]
[DOI: 10.29252/georesearch.33.1.191]

فرصت‌های شغلی و..)، شوک و تکان‌های ناگهانی واردشده(جنگ، سیل، خشک‌سالی، آفت، و...) و روندهای بحران‌زای قابل پیش‌بینی و بلندمدت(افزایش جمعیت، نوسانات فصلی، انواع آلودگی و تغییر آب‌وهوا و..) می‌باشد(Ellis,1999:4).

ساختارها، سیاست‌ها، فرآیندها و نهادهای تحول زا

سیاست‌ها، نهادها و فرآیندهای تحول زا در معیشت پایدار از این نظر مهم هستند که شیوه مناسبات و عملکرد مردم را تعیین می‌کنند. این‌ها تعیین می‌کنند که دارایی‌ها کی و چگونه حاصل آیند، استفاده شوند و چگونه کنترل گردند و بر شیوه‌های تصمیم‌گیری و چگونگی اتخاذ استراتژی‌های معیشتی نیز، تأثیرگذار هستند(Christensen,2008:3 Anderson,2001) درواقع این‌ها نقش میانجی‌گری را در چگونگی اتخاذ و عملکرد به استراتژی‌ها و راهبردهای معیشتی، جهت تحقق نتایج موردنظر، ایفا می‌کنند. عملکرد این میانجی‌گرها نیز بر زمینه‌ها و شرایط بحرانی نیز تأثیرگذار بوده و در کاهش و افزایش آن‌ها دارای اثرگذاری مستقیمی است(Solesbury, 2003:99).

استراتژی‌ها

استراتژی‌های معیشتی ترکیبی از فعالیت‌ها و انتخاب‌هایی است که مردم به‌منظور دستیابی به اهداف امرارمعاش خود انجام می‌دهند، مانند: فعالیت‌های تولیدی، سرمایه‌گذاری، تنوع‌بخشی اقتصادی، مهاجرت و....(Mukherjee, 2006:33؛Fouracre,2001:3). در تعریف دیگری، روش‌هایی را که مردم برای درگیرشدن با ساختارها، نهادها و فرآیندهای تحول‌زای پیرامون، جهت تبدیل دارایی‌ها به نتایج معنادار، استفاده می‌کنند؛ استراتژی‌های معیشتی آن‌ها را دربر می‌گیرد(جمعه پور، احمدی،۱۳۹۰: ۳۸).

نتایج معیشتی

آخرین مرحله از سیستم و زنجیره معیشت را نتایجی دربر می‌گیرد که به دنبال اتخاذ استراتژی یا استراتژی‌ها حاصل می‌آیند. این نتایج دربرگیرنده تغییراتی در وضعیت بهداشت، آموزش، درآمد، اشتغال، شخصیت، سلامت جسمی، روانی، دسترسی مطلوب‌تر و... است. درمجموع می‌توان این نتایج را در چهار عامل و نتیجه اصلی که بیشتر مورد تأکید هستند، خلاصه نمود: وضعیت درآمد، آسیب‌پذیری، امنیت غذایی و استفاده پایدار از منابع طبیعی(Mukherjee, 2006:33) که درنهایت به رفاه روستاییان ختم می‌گردد.

الزام اصلی رویکرد معیشت پایدار؛ قادر بودن به بازیابی، افزایش و حفظ دارایی‌ها و قابلیت‌ها بعد از استرس و شوک‌ها است که متنوع سازی اقتصادی از طریق فعالیت‌های خارج از مزرعه، بهترین راه‌کار تحقق آن معرفی می‌گردد(Morse,2013:21). در این راستا مطالعات براون(Brown, 2006) آفرینش(۱۳۹۰) و.. نشان می‌دهد که گردشگری با متنوع سازی اقتصاد روستایی، ابزاری مناسب برای تجدید حیات نواحی روستایی و ضامن آینده‌ای روشن و پایدار برای این نواحی با ایجاد و ابقای مشاغل، افزایش تنوع شغلی، بهبود خدمات، حمایت از کشاورزی، گسترش فرهنگ بومی، محافظت از چشم‌اندازهای محیطی و توسعه صنایع‌دستی روستایی و در یک‌کلام، تأمین پایداری معیشت روستاییان می‌باشد(Brown,۲۰۰۶؛ آفرینش،۱۳۹۰:۱۶۰). وجود این تأثیرات مثبت گردشگری و ضرورت رفع فقر روستایی، رویکرد جدیدی را در گردشگری پایدار به نام گردشگری فقرا به وجود آورد. هدف از گردشگری فقرا افزایش منافع حاصل از گردشگری برای قشر ضعیف و فقیر مقصد به‌منظور تأمین معیشت آن‌ها با جذب مشارکت آن‌ها در مدیریت و تصمیم‌گیری فعالیت‌های گردشگری است. این رویکرد در جلسه کمیسیون توسعه سازمان ملل(۱۹۹۹) جهت دستیابی به توسعه پایدار مطرح و از دولت‌ها خواسته شد تا دسترسی به منافع حاصل از گردشگری را برای اقشار فقیر جامعه مهیا سازند(Roe,2002:2) در این راستا نیز سازمان جهانی گردشگری(۲۰۰۰) رویکرد جدید گردشگری پایدار از بین برنده فقر(STEP) را مطرح و به‌عنوان

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/georesearch.33.1.191]

رویکرد جدید توسعه گردشگری پذیرفت(Manwa, 2014:5698). این رویکرد برخلاف رویکرد پایداری قبلی، فقرا را در مرکز و هسته توسعه گردشگری پایدار قرار داده(Roe, 2002:2) و به‌جای تأکید بر دسترسی به منافع اقتصادی، دسترسی فقرا به منافع اجتماعی، فرهنگی و محیطی، جهت تأمین معیشت پایدار آن‌ها را هدف خود قرار می‌دهد(Manwa 2014:5698؛ Holland, 2003). بدین ترتیب در صورت استمرار گردشگری بسامان(پایدار) منافع حاصل از آن موجب تأمین معیشت پایدار روستاییان گردیده و درنهایت؛ نظام روستایی در مسیر تحقق توسعه پایدار به‌عنوان هدف نهایی برنامه‌ریزی‌های توسعه قرار خواهد گرفت.

روش پژوهش

پژوهش حاضر ازلحاظ نوع، کاربردی و از حیث روش انجام، توصیفی - تحلیلی است. جهت گردآوری اطلاعات در بخش نظری از روش اسنادی و در بخش میدانی از روش پیمایش، مبتنی بر مشاهده، مصاحبه و پرسشنامه بهره گرفته‌شده است. بر طبق چارچوب اصلی رویکرد معیشت پایدار نیز، نیاز بود که تأثیرات گسترش گردشگری بر تغییرات مثبت و منفی دارایی‌ها، استراتژی‌های معیشتی و آسیب‌پذیری در برابر بحران‌ها مشخص گردد بدین ترتیب در هر بخش، ابتدا به روش کیفی از طریق مصاحبه و مشاهده میدانی داده‌هایی گردآوری گردیده و سپس اطلاعات و نکات کلیدی استخراج‌شده، در قالب پرسشنامه‌ای در طیف پنج گزینه‌ای لیکرت(۱-خیلی کم....۵-خیلی زیاد) به‌منظور تأیید و تعمیم، در اختیار جامعه نمونه قرار گرفتند. جامعه آماری این پژوهش را سرپرستان خانوار روستاهای هدف گردشگری دهستان اورامان شهرستان سروآباد، تشکیل می‌دهند. جهت تعیین حجم نمونه در ابتدا از فرمول کوکران و سپس با اعمال روش تصحیح، از میان ۱۱۱۰ خانوار(سرشماری ۱۳۹۰) روستاهای هدف گردشگری دهستان(به تشخیص کارشناسان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان)، ۲۵۰ خانوار به‌عنوان حجم نمونه تعیین شدند. با مشخص‌شدن تعداد پرسشنامه‌های توزیعی هر روستا با روش طبقه‌بندی، پرسشنامه‌ها به روش تصادفی ساده در میان سرپرستان خانوار این روستاها توزیع گردید(جدول۱). تعیین روایی (صوری و محتوایی) از طریق تأیید آگاهان و کارشناسانی که سابقه مطالعات مشابه را داشتند. همچنین توزیع ۳۰ پرسشنامه در میان روستاییان به‌عنوان پیش‌آزمون و تعیین پایایی نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ دربسته نرم‌افزار SPSS برابر ۷۴. که نشان از پایایی مناسب پرسشنامه‌ها و همبستگی درونی پاسخ‌ها دارد، انجام گرفت.

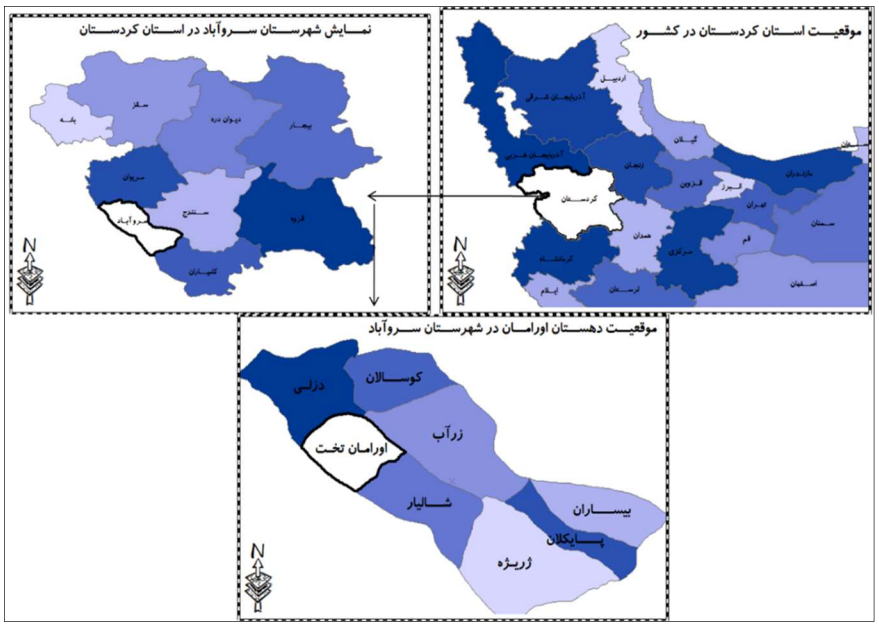
جدول۱- توزیع طبقه‌ای پرسشنامه‌ها

روستاهای هدف	تعداد خانوار	سهم از تعداد پرسشنامه
اورامان تخت	۷۱۱	۱۶۰
بلبر	۱۹۹	۴۵
سلین	۲۰۰	۴۵
مجموع	۱۱۱۰	۲۵۰

در این تحقیق، معیشت پایدار روستاییان به‌عنوان متغیر وابسته و اثرات گسترش گردشگری روستایی به‌عنوان متغیر مستقل به شمار می‌روند. جهت تحلیل و سنجش متغیر وابسته پژوهش یعنی معیشت پایدار روستاییان در چارچوب اصلی معیشت پایدار، ابتدا به‌اندازه گیری تغییرات سرمایه و دارایی‌های روستاییان به‌واسطه گسترش گردشگری پرداخته شد. تغییرات سطح دارایی‌های معیشتی روستاییان در پنج مؤلفه اصلی دارایی‌های معیشتی یعنی دارایی‌های انسانی، اجتماعی، اقتصادی، محیطی-کالبدی و فیزیکی اندازه‌گیری شدند. که درمجموع ۷۴ متغیر در قالب۱۶ شاخص در ۵ بعد مذکور، جای گرفتند(جدول۲). قلمروی مکانی این پژوهش دهستان اورمان می‌باشد. دهستان اورامان با ۱۴روستا، دارای ۳۷۰۷ خانوار و حدود۱۴۲۶۹ نفر جمعیت، تابع شهرستان سروآباد است که در ۷۵

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]
[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

کیلومتر جنوب شرقی شهرستان مریوان و ۱۷۰ کیلومتر جنوب غربی مرکز استان کردستان (سنندج) قرار دارد. این دهستان از سمت غرب با کشور عراق به طول ۲۰ کیلومتر و از سمت جنوب با استان کرمانشاه هم‌مرز است. این منطقه به دلیل سابقه تمدنی کهن و تنوع توپوگرافی به لحاظ انسانی و طبیعی دارای جاذبه‌های منحصربه‌فردی است که زمینه‌ساز ورود و بازدید خیل زیادی از گردشگران داخلی و خارجی گشته‌اند.

شکل ۲ - نمایش موقعیت منطقه موردمطالعه

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

جدول۲ -ابعاد، شاخص‌ها و متغیرهای تبیین‌کننده دارایی‌های معیشتی روستاییان

	ابعاد	شاخص‌ها	متغیرها
سرمایه‌های معیشتی	سرمایه‌های انسانی	تغذیه و بهداشت	امکان تهیه امکانات و وسایل بهداشتی(فردی، خانوادگی)، مصرف هفتگی مواد پروتئینی، رضایت از وضعیت تغذیه، توان تأمین و پرداخت هزینه‌های بهداشت و درمان، سلامت نیروی کار، مصرف میوه و سبزیجات، کیفیت بهداشتی مساکن، دفع زباله و فاضلاب
		مهارت و دانش	میزان مهارت شغلی، تنوع مهارت‌های شغلی، توان بازاریابی محصولات، سطح تحصیلات، باسوادی زنان، امکانات تحصیلی، بهره‌گیری از رسانه‌ها و نوآوری‌های جدید
		اشتغال	افراد شاغل، مشاغل متنوع، اشتغال زنان
	سرمایه‌های اجتماعی	مشارکت	همکاری در فعالیت‌های عمرانی روستا، مشارکت در تصمیم‌گیری‌های روستا، انجام فعالیت‌های اقتصادی مشترک، انتقال تجربیات کاری به یکدیگر، مشارکت در امور خیریه، مشارکت در امور آموزشی و پرورشی روستا
		تعلق‌خاطر به روستا و روستایی بودن	ترجیح دادن سکونت در روستا نسبت به شهر، ترجیح دادن سرمایه‌گذاری و راه‌اندازی کسب‌وکار در گردشگری روستا، روستایی ماندن ساختمان‌ها، حفظ مراسم سنتی و اعتقادات بومی
		امنیت(فردی، اجتماعی، اقتصادی)	کاهش میزان جرم، درگیری قومی و خانوادگی، امنیت سرمایه‌گذاری در گردشگری روستا، امنیت شغلی(فصلی نبودن) و درآمد، افزایش قدرت خرید، کاهش فضاهای ترسناک عمومی محیط روستا
		اعتماد	افزایش تمایل کمک مالی به یکدیگر، افزایش اعتماد به یکدیگر
		همبستگی و انسجام اجتماعی	یکپارچگی روستا، روحیه تعاون و همکاری ،شرکت در گردهمایی‌ها و مجمع‌های عمومی
		نهادی	داشتن طرح و برنامه توسعه روستا با تأکید بر گردشگری، کارآمدی و رضایت از عملکرد شوراها و دهیاران، حمایت دولت از روستاییان، وجود انجمن‌ها و نهادهای محلی، حمایت خانواده از راه‌اندازی کسب‌وکار، هماهنگی نهادهای توسعه روستا، نظارت مستمر و مداوم بر فعالیت‌های توسعه روستا با تأکید بر گردشگری، توزیع متوازن منافع حاصل از گردشگری
	سرمایه‌های مالی	درآمد و هزینه	میانگین درآمدهای خانوار، متوسط هزینه، ارزان بودن راه‌اندازی مشاغل گردشگری، درآمد دهیاری‌ها
		پس‌انداز	میانگین پس‌انداز خانوار
		وام	توانایی دریافت وام، توانایی بازپرداخت وام
	سرمایه‌های فیزیکی	مسکن	دسترسی به مسکن شخصی، استحکام مساکن، وجود مساکن اجاره‌ای باکیفیت، چند کارکردی بودن مساکن
		خدمات و امکانات	دسترسی به زیرساخت‌های حمل‌ونقل، اسکان و اقامت و مراکز تفریحی، دسترسی به امکانات آموزشی، مراکز و خانه بهداشت‌ها، تعمیرگاه، دسترسی به انواع انرژی(آب، برق، گاز)، آنتن دهی موبایل و دسترسی به اینترنت، مغازه‌های فروش محصولات
		ماشین‌آلات	ماشین شخصی، ابزارآلات کشاورزی(تراکتور، کمباین، موتوربرق و..)
	طبیعی	زمین‌های کشاورزی و دامداری	حاصلخیزی زمین‌های کشاورزی، رونق محصولات باغی، رونق دامداری
		دسترسی به منابع طبیعی	افزایش دسترسی آسان به آب، دسترسی آسان به نواحی جنگلی و کوهستانی اطراف
		چشم‌انداز طبیعی	تنوع دادن به جاذبه‌های طبیعی، افزایش فضای سبز روستایی، باز بودن افق دید و منظر روستا، حفظ منظر روستایی و چشم‌انداز و محیط‌زیست طبیعی

(Belcher, 2012:5؛ Ellis,1999:4؛ Fouracre,2001:2, Morse, 2013:29 , Turton, 2000:17).

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

یافته‌ها

تأثیر گسترش گردشگری بر دارایی‌های معیشتی روستاییان

در این بخش از آزمون کمی t تک نمونه‌ای جهت سنجش وضعیت شاخص‌های آورده شده در جدول ۲ بهره گرفته شد. همان‌طور که نتایج آزمون در سطح معنی‌داری ۰,۰۵ نشان می‌دهد میانگین‌های به‌دست‌آمده در تمامی ابعاد دارایی‌ها و درمجموع آن‌ها بیشتر از حد مطلوب موردنظر بوده تا بتوان با اطمینان ۹۵ درصد عنوان کرد گسترش گردشگری در افزایش دارایی‌های معیشتی روستاییان مؤثر بوده است. در این میان، منفی محاسبه شدن آماره حد پایین و مقدار کم آماره t در بعد دارایی‌های طبیعی روستاییان، این نتیجه را حاصل می‌کند که ارتقا و بهبود این دسته از دارایی‌های روستاییان در حد متوسطی بوده است (جدول۳). تأثیرات منفی گسترش گردشگری بر شاخص‌های آن نیز از دیدگاه مردم قابل‌توجه بوده است، دراین‌ارتباط در مصاحبه‌ها بیشتر روستاییان بر تخریب طبیعت، آلودگی محیط‌زیست و تغییر چشم‌انداز بومی و طبیعی روستا به‌عنوان اثرات منفی توسعه گردشگری بر دارایی‌های طبیعی تأکید داشتند.

جدول۳ - نتایج آزمون t تک نمونه‌ای جهت سنجش اثرگذاری گسترش گردشگری در ارتقای دارایی‌های معیشتی

مطلوبیت عددی مورد آزمون=۳								
ابعاد	تفاوت از حد مطلوب	درجه آزادی	معنی‌داری	آماره آزمون T	میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		نتیجه
						پایین‌تر	بالاتر	
مالی	.۳۸۴۰	۲۴۹	۰,۰۰۲	۴,۷۱	۳,۳۸	.۲۲۳۵	.۵۴۴۵	تأیید
انسانی	.۷۲۸۰	۲۴۹	۰,۰۰۱	۸,۶۲	۳,۷۲	.۵۶۱۸	.۸۹۴۲	تأیید
اجتماعی	.۲۸۸۰	۲۴۹	۰,۰۱۹	۳,۲۸	۳,۲۸	.۱۱۵۵	.۴۶۰۵	تأیید
فیزیکی	.۶۱۶۱	۲۴۹	۰,۰۰۲	۷,۲۳	۳,۶۱	.۷۸۳۷	.۴۴۸۳	تأیید
طبیعی	.۰۸۰	۲۴۹	۰,۰۲۶	۱,۴۰	۳,۰۸	-.۰۵۱	.۳۰۷۰	تأیید
مجموع	.۴۱۸۳	۲۴۹	۰,۰۰۵	۵,۱۰	۳,۴۱	.۲۶۳۴	.۵۹۴۲	تأیید

همان‌طور که نتایج آزمون رتبه‌ای فریدمن هم در جدول ۴ نشان می‌دهد، بین میانگین‌های ابعاد دارایی‌های معیشتی در سطح اطمینان ۹۵ درصد، تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود، دراین‌بین بیشترین بهبود و ارتقای به دارایی‌های انسانی و کمترین بهبود و ارتقای سطح دارایی‌های روستاییان به‌واسطه گسترش گردشگری به بعد دارایی‌های طبیعی اختصاص‌یافته است. در بین میانگین شاخص‌های ابعاد پنج‌گانه دارایی‌ها نیز که کمترین و بیشترین آن‌ها آورده شده و در آزمون فریدمن در سطح معنی‌داری ۰,۰۵ مورد آزمون قرار گرفتند؛ نتایج گویای این امر است که شاخص ارتقای تغذیه و بهداشت در بعد انسانی و شرایط مسکن در بعد دارایی‌های فیزیکی، دارای بیشترین تأثیرپذیری و ارتقا و شاخص‌های چشم‌انداز طبیعی در بعد دارایی‌های طبیعی و شاخص نهادی در بعد دارایی‌های اجتماعی، دارای کمترین تأثیرپذیری و ارتقا به‌واسطه گسترش گردشگری بوده‌اند.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/georres.33.1.191]

جدول۴ - معنی‌داری تفاوت میانگین کمترین و بیشترین شاخص‌های دارایی‌های معیشتی در آزمون رتبه‌ای فریدمن

ابعاد	میانگین رتبه‌ای	رتبه	دامنه	شاخص	میانگین عددی	میانگین رتبه‌ای	رتبه
مالی	۲٫۸۸	۳	کمترین	وام	۲٫۹۳	۳٫۴۶	۸
			بیشترین	درآمد و هزینه	۳٫۷۰	۶٫۸۷	۳
انسانی	۳٫۷۲	۱	کمترین	مهارت و دانش	۳٫۳۹	۵٫۵۰	۷
			بیشترین	تغذیه و بهداشت	۳٫۹۶	۷٫۸۱	۱
اجتماعی	۲٫۶۵	۴	کمترین	نهادی	۲٫۸۸	۳٫۳۹	۹
			بیشترین	مشارکت	۳٫۵۱	۶٫۰۷	۴
فیزیکی	۳٫۴۶	۲	کمترین	ماشین‌آلات	۳٫۴۲	۵٫۵۹	۶
			بیشترین	مسکن	۳٫۷۶	۷٫۱۹	۲
طبیعی	۲٫۲۹	۵	کمترین	چشم‌انداز طبیعی	۲٫۸۴	۳٫۰۵	۱۰
			بیشترین	زمین‌های کشاورزی و دامداری	۳٫۴۸	۵٫۶۵	۵
درجه آزادی:۴	آماره کای دو:۳۶۹٫۶	معنی‌داری ۰٫۰۰	درجه آزادی: ۹	آماره کای دو: ۱٫۱۵۱	معنی‌داری: ۰٫۰۰۱	سطح اطمینان: ۹۵ درصد	

ساختارها، سیاست‌ها، فرآیندها و نهادهای تحول زا

بعد دیگر تأثیرات گردشگری در معیشت روستاییان مربوط به تغییراتی است که در ساختارها،سیاست‌ها، فرآیندها و نهادهای تحول‌زا رخ‌داده است. دراین‌ارتباط، ابتدا وضعیت ساختارها و نهادهای گردشگری روستا همانند شرایط عمومی مدیریت روستاهای کشور، متأثر از عملکرد نهادهای دولتی از قبیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری به‌عنوان متولی اصلی، بنیاد مسکن، جهاد کشاورزی و در آخر نیز دهیاران و شوراهای روستا از وزارت کشور است، این چارچوب ساختاری و نهادی، در روستاهای موردمطالعه با تغییری دیگر همراه بوده و آن اضافه شدن نهادهای مردم‌نهاد و غیردولتی است که سطح تصمیم‌گیری و فعالیت را به محلی‌ترین و مؤثرترین سطح تغییر داده است هرچند که این نهادها بیشتر در زمینه خیریه و زیست‌محیطی فعال هستند اما تشکیل آن‌ها بعد از گسترش گردشگری به‌واسطه تأثیرات زیست‌محیطی و اقتصادی(افزایش درآمد) آن بوده است. وجود نهادهای مردم‌نهاد زیست‌محیطی در دو روستاهای هدف، قدرت تصمیم سازی مردم محلی در ارتباط با فعالیت‌ها و برنامه‌های گردشگری روستاها را افزایش داده است و بخشی از وام‌های صندوق خیریه نیز جهت اشتغال‌زایی در صنعت گردشگری روستاها اختصاص‌یافته است. همچنین رونق گردشگری در روستاهای موردمطالعه، موجب توجه بیشتر نهادهای دولتی مسئول توسعه روستایی منطقه و فرا منطقه‌ای در سطح استان به این روستاها شده است که نتیجه این امر نیز، تدوین طرح‌های توسعه گردشگری است هرچند که این طرح‌ها جامع و بلندمدت نیستند. از سویی دیگر، رونق مطلوب گردشگری روستا سبب ارتباط و تعامل بیشتر نهادهای دولتی به‌ویژه شوراها و دهیاری‌ها با مردم محلی شده است؛ لازم به ذکر است که هنوز هم ساختار اصلی مدیریت گردشگری روستا یعنی ساختار دولتی؛ در زمینه تصمیم‌سازی گردشگری قدرت بیشتری داشته و در مواردی هم تضادهایی با دیدگاه محلیان را شکل می‌دهد؛ هرچند که در کنار انجمن مردم‌نهاد،

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]
[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

رونق گردشگری، میزان فعالیت و سطح اختیارات شورها و دهیاری روستا را نیز در حیطه مدیریت روستایی به‌ویژه گردشگری افزایش داده است. همچنین ورود سرمایه‌گذاران خصوصی به عرصه گردشگری روستا هرچند به‌کندی اما در حال انجام و پیشرفت بوده و ورود سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاران خصوصی نیز روبه افزایش است؛ اما دراین‌بین، ورود سرمایه‌گذاران به‌صورت سازمان‌یافته و در قالب شرکت‌های خصوصی مشاهده نمی‌گردد. در ارتباط باسیاست‌ها و شیوه سیاست‌گذاری نیز، همان‌طور که عنوان شد، شیوه متمرکز و از بالا به پایین در مدیریت گردشگری روستا حاکم بوده که شکل‌گیری نهاد مردم‌نهاد و وجود دهیاری و شوراهای فعال و در ارتباط با مردم محلی از شدت این امر کاسته و سیاست‌گذاری به سمت دخیل شدن مردم محلی در تصمیم‌سازی‌های گردشگری روستا سوق داده می‌شود. در ارتباط با فرآیندهای پیرامونی(هنجارها، ارزش‌ها، شرایط فرهنگی و اجتماعی و...) که به شرایط اقتصادی و اجتماعی بازمی‌گردد؛ مهم‌ترین تغییر در این زمینه کم‌رنگ شدن عقاید متعصبانه روستاییان از نگرش به گردشگران به‌عنوان غریبه‌ای متضاد به مهمانی ناآشنا، به‌واسطه لمس تأثیرات اقتصادی گردشگری است. از سویی دیگر، ورود زنان نیز به فعالیت‌های گردشگری که نمونه پررنگ آن تهیه غذاهای محلی و صنایع‌دستی است نشانه‌ای دیگر از تحول مثبت در فرآیندهای اقتصادی - اجتماعی بوده و نشان از تاثیرگردشگری در رفع تبعیض جنسیتی و اقتصادی و همچنین ظرفیت‌سازی جامعه محلی است. عرصه دیگری که در ارتباط با فرآیندها در چارچوب معیشت پایدار قابل‌بررسی است، هنجارها و فرهنگ محلی است که در این زمینه با توجه به اهمیت خاص مردم روستا به آداب‌ورسوم بومی بسیاری از سنت‌ها و ویژگی‌های فرهنگ بومی حفظ گردیده و حتی بسیاری از این آداب‌ورسوم و مراسم‌ها نیز جاذبه‌ای برای بازدید گردشگران شده‌اند.

استراتژی‌های معیشتی

همان‌طور که عنوان شد استراتژی‌ها فعالیت‌ها و مشاغلی هستند که مردم محلی جهت دستیابی به اهداف معیشت پایدار که در وهله اول آن افزایش دارایی‌های معیشتی است؛ انجام می‌دهند. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهده مستقیم نشان می‌دهند که استراتژی اصلی روستای اورامان در راستای دستیابی به معیشت پایدار از طریق رونق فعالیت‌های گردشگری، تنوع‌بخشی اقتصادی از راه ورود گردشگری به‌عنوان فعالیتی مکمل فعالیت‌های کشاورزی و مهاجرت‌های فصلی شغلی است. یافته‌های پژوهش، نشان از رونق مشاغل غیر کشاورزی همچون: فعالیت در مغازه‌ها، قهوه‌خانه‌ها و غذاخوری‌ها و هتل منطقه دارد. شغل رانندگی و جابه‌جایی گردشگران نیز یکی از مشاغل پررونق در فصول گردشگر پذیر روستا است. اجاره خانه‌های درون روستا و باغ‌ها فعالیت دیگری است که علاوه بر صاحبان آن‌ها، افراد دیگری به‌مانند واسطه‌هایی که راهنمای گردشگران در اجاره خانه‌ها و باغ‌ها درون روستاها هستند را هم، مشغول نموده است. تهیه خدمات موردنیاز گردشگران فعالیتی است که خانواده‌های بسیاری را به فعالیت واداشته است این خدمات بیشتر در زمینه تهیه غذاهای محلی و محصولات کشاورزی منطقه ازجمله: انار، توت، گردو، انجیر، عسل و... می‌باشد. یکی دیگر از خدماتی که خانوارهای روستایی در کنار تهیه غذاهای محلی از آن درآمد قابل اتکایی کسب می‌نمایند و یکی از جاذبه‌های اصلی دهستان اورامان نیز محسوب می‌شود تهیه صنایع‌دستی است که به دو صورت مستقیم توسط خانوارها در کنار جاده‌ها و یا به‌صورت غیرمستقیم در مغازه‌های صنایع‌دستی عرضه‌شده و به فروش می‌رسند. درواقع رونق گردشگری توانسته است حرفه‌های قدیمی و در حال فراموشی(ساخت لباس‌های بومی، ساخت وسایل خانگی و صنایع‌دستی و..) را به‌عنوان فعالیتی سودآور در جهت افزایش دارایی‌های خانوارهای روستایی مطرح کند. موردتوجه بودن روستا به لحاظ گردشگری موجب رونق ساخت‌وسازهای مرتبط با گردشگری ازجمله ساخت خانه‌های دوم و حتی بازگشت مهاجرینی است که از روستا مهاجرت کرده و به دنبال رونق گردشگری به روستا بازگشته‌اند. این ساخت‌وسازها، افراد زیادی را مشغول به فعالیت نموده است. البته با توجه به بالا بودن بعد خانوار، تعداد زیاد افراد

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

فعال و فصلی بودن بازار گردشگری، استراتژی معیشتی دیگری که روستاییان منطقه موردمطالعه جهت پایداری معیشت خود برگزیده‌اند. مهاجرت‌های فصلی به شهرهای بزرگ‌تر و اشتغال در فعالیت‌های ساختمانی است. لازم به ذکر است که بخشی از درآمدهای این افراد نیز جهت سرمایه‌گذاری در گردشگری روستا مانند ساخت استراحتگاه‌ها و غذاخوری‌ها و یا مغازه‌های فروش محصولات صرف شده است. در مقابل روستاییان اظهار می‌داشتند که از درآمدهای حاصل از فعالیت‌های گردشگری، سرمایه‌گذاری‌های زیادی در داخل شهرهای هم‌جوار از سوی روستاییان انجام‌گرفته است. این سرمایه‌گذاری‌ها نیز بخشی از درآمد آن‌ها را تأمین می‌کند. در واقع یک ارتباط متقابل میان توسعه گردشگری به‌عنوان فعالیتی مکمل با فعالیت‌های دیگر معیشتی مانند سرمایه‌گذاری‌ها در محیط خارج از روستا وجود دارد. از یک‌سو فعالیت‌های گردشگری سرمایه اولیه را جهت فعالیت‌های اقتصادی خارج از روستا مهیا کرده و از سویی دیگر روستاییان از سود فعالیت‌های اقتصادی خارج از روستا در زمینه توسعه فعالیت‌های گردشگری روستا بهره می‌گیرند. این ارتباط متقابل نیز در فعالیت‌های کشاورزی نیز به چشم می‌خورد. چراکه رونق گردشگری سرمایه اولیه لازم را برای بسیاری از خانوارها جهت توسعه کشاورزی(خرید ماشین‌آلات، افزایش سطح زیر کشت، بهره‌گیری از کود و بذرهای پربازده، خرید کندوهای عسل و..) فراهم آورده است. توسعه کشاورزی نیز از طریق افزایش تولید و فروش محصولات و با توجه به محدودیت توپوگرافی منطقه در قالب کشت تراسی محصولات باغی، موجب افزایش تنوع جاذبه‌ها و درنتیجه جذب بیشتر گردشگران شده است. درنهایت نیز، نتایج آزمون T تک نمونه‌ای به‌منظور تأیید و تعمیم نتایج یافته‌های کیفی نشان می‌دهد که با توجه به مقدار معنی‌داری محاسبه‌شده کمتر از سطح خطای ۰,۰۵، مقدار مطلوب آماره T، مثبت بودن هر دو حد بالا و پایین و بیشتر بودن میانگین محاسبه‌شده از مطلوبیت عددی مورد آزمون، گردشگری به‌عنوان استراتژی مهمی در تأمین معیشت روستاییان مطرح می‌باشد.

جدول۵ - سنجش دیدگاه روستاییان در ارتباط با اثرگذاری گردشگری به‌عنوان استراتژی مهم معیشتی

گردشگری به‌عنوان استراتژی مهم تأمین معیشت روستاییان	تفاوت از حد مطلوب	میزان خطا	درجه آزادی	Tآماره	میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
						پایین تر	بالاتر
مطلوبیت عددی مورد آزمون=۳	.۷۶۱	.۰۰۲	۲۴۹	۱۰,۰۶۹	۳,۷۶	.۶۱۲	.۹۱۰

آسیب‌پذیری

دراین‌ارتباط، در ابتدا می‌توان به موقعیت جغرافیایی و قرارگیری روستا اشاره کرد که زمینه‌ساز شکل‌گیری مخاطرات محیطی متعددی در سطح روستا ازجمله بروز حرکات دامنه‌ای، خشک‌سالی، سرمازدگی محصولات و وقوع بهمن شده است. رونق گردشگری و قرار گرفتن منطقه به‌عنوان قطب گردشگری روستایی استان و حتی کشور موجب شده است تا در ابتدا توجه و سخت‌گیری نهادهای دولتی ازجمله دهیاری روستا مساکن با مقاومت بیشتری ساخته شوند. دراین‌ارتباط مشاهده‌های میدانی و مصاحبه‌های مردم محلی حاکی از این واقعیت هستند که مکان‌های وابسته به اقامت و پذیرایی از گردشگران، عموماً مکان‌هایی هستند که با مصالح مقاوم جدید و طبق استانداردهای لازم تهیه می‌گردند. خود این امر نیز سبب شده است که مساکن اطراف آن‌ها هم از شیوه‌های مقاوم‌سازی جدید آگاه گشته و از آن‌ها در ساخت و مقاوم‌سازی مساکن‌شان بهره ببرند. البته افزایش درآمدهای مردم محلی نیز که یکی از مهم‌ترین راه‌های کسب آن نیز، گردشگری می‌باشد عاملی است تا روستاییان توانایی مالی لازم، جهت ساخت مساکن مقاوم‌تر را داشته باشند. از سوی دیگر به دلیل ورود انبوه گردشگران برای بازدید از مراسم مذهبی که در فصل زمستان برگزار می‌شود. مهم بودن مسیر

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

ارتباطی در فصل سرد سال به دلیل موقعیت ارتباطی منطقه، ماشین‌آلات مرتبط با نگهداری راه‌ها در فصل سرد سال تهیه و در مسیرهای ارتباطی و ورودی‌های روستاها قرار داده‌شده‌اند. در ارتباط با مخاطره خشک‌سالی و کم‌آبی نیز در منطقه سدها و منابعی باهدف ذخیره‌سازی آب، در اطراف روستاها با توجه به عبور رودخانه پرآب سیروان احداث شده‌اند که بی‌شک در مواقع خشک‌سالی و کم‌آبی در فصول پربازدید، مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند. با توجه به فروش محصولات کشاورزی به گردشگران و اهمیت درآمدی آن، روستاییان در مقابل سرمازدگی محصولات با جدیت و پیگیری بیشتری از روش‌های سنتی و جدید مقابله با سرمازدگی استفاده می‌کنند. درواقع افزایش درآمدهای کشاورزی ناشی از فروش بیشتر و بی‌واسطه محصولات به گردشگران توانایی روستاییان برای استفاده از روش‌های جدید مقابله با خشک‌سالی و سرمازدگی محصولات را موجب شده است. یکی دیگر از روندهایی که آسیب‌پذیری بسیاری را برای روستاهای هدف گردشگری دهستان اورامان رقم‌زده بود؛ مهاجرت بسیاری از سرپرستان خانوار و جوانان روستاها به دلیل فقر ناشی از بیکاری و کمبود درآمد به شهرهای بزرگ بود. مصاحبه با روستاییان نشان می‌دهد،، در چندساله اخیر که گردشگری رونق گرفته و افزایش درآمد و کاهش بیکاری روستاییان را به دنبال داشته و توانسته است به‌عنوان فعالیتی مکمل، ایفای نقش نماید از شدت مهاجرت‌ها کاسته شده است. در کنار این تأثیرات مثبت در کاهش آسیب‌پذیری عوامل دیگری که بیشتر متوجه مدیریت نامطلوب هستند؛ همچون: افزایش قیمت زمین و مسکن در روستا، تخریب محیط طبیعی روستا و هرچه شهری‌تر شدن آن به نفع توسعه گردشگری نیز سبب بروز معضلاتی در سطح روستاهای منطقه شده‌اند. درمجموع، جهت تعمیم‌یافته‌های حاصل از یافته‌های کیفی، جدول ۶ تشکیل گردید. در ابتدا نتایج آزمون ویلکاکسون نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری در میزان آسیب‌پذیری روستاییان در دوره قبل و بعد از رونق گردشگری وجود دارد و نتایج آزمون t زوجی نیز نشان می‌دهد که درمجموع با اطمینان ۹۵ درصد، گردشگری در کاهش آسیب‌پذیری روستاییان تأثیرگذار بوده است(ارتقای میانگین مجموع از مقدار نامطلوب ۲,۶ به ۳,۷). در این میان، شاخص‌های مقابله با افزایش هزینه‌ها و سپس شاخص کاهش تأثیرات منفی خشک‌سالی، دارای بیشترین رتبه مثبت و بهبود وضعیت نسبت به دوره قبل از رونق گردشگری در روستاها هستند.

جدول ۶- بررسی نقش رونق گردشگری در کاهش سطح آسیب‌پذیری روستاها

زمینه‌های کاهش آسیب‌پذیری	آماره z	رتبه برابر	رتبه مثبت	رتبه منفی	معنی‌داری
مقاوم‌سازی مساکن	-۴,۹	۹۴	۱۱۵	۴۱	۰,۰۰
مقابله با افزایش هزینه‌ها	-۷,۷	۴۴	۱۵۴	۵۲	۰,۰۰
کاهش تأثیرات منفی خشک‌سالی	-۷,۴	۷۱	۱۳۱	۴۸	۰,۰۰
باز بودن راه‌های ورودی در فصل زمستان(کاهش خطر بهمن)	-۸,۳	۸۶	۱۲۵	۳۹	۰,۰۰
مقابله با سرمازدگی محصولات	-۷,۲	۱۰۱	۱۱۴	۳۵	۰,۰۰
مهاجرت‌های سرپرستان خانوار و جوانان(کاهش فقر(افزایش اشتغال و درآمد)	-۶,۵	۱۰۴	۹۶	۵۰	۰,۰۰

اختلاف زوج‌ها		مجموع(تی زوجی) حد بالا	حد پایین	آمارهT	درجه آزادی	خطای استاندارد	معنی‌داری دوگانه
میانگین دوره قبل	۲,۶	۸۳۳	۱۰,۳	۱۹,۹	۲۴۹	۰,۵۲	۰,۰۰
میانگین دوره بعد	۳,۷						

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

نتایج معیشتی

بر پایه مدل پذیرفته‌شده معیشت پایدار، شاخص‌های آورده شده در جدول زیر به‌عنوان نتایج نهایی و خروجی مدل معیشت پایدار در نظر گرفته‌شده‌اند. همان‌طور که نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان می‌دهد، گسترش گردشگری در مناطق روستایی موردمطالعه توانسته است به بهبود امنیت غذایی روستاییان، دسترسی به شغل و درنتیجه افزایش درآمدشان در کنار کاهش میزان آسیب‌پذیری آن‌ها منجر گردد؛ این در حالی است که محاسبه میانگین کمتر از مطلوبیت عددی مورد آزمون و منفی بودن آماره t در شاخص حفاظت و پایداری محیطی طبیعی، نشانگر تأثیر منفی رونق گردشگری بر روی محیط طبیعی روستاهای موردمطالعه می‌باشد. درمجموع نیز میانگین محاسبه‌شده بیشتر از مطلوبیت عددی مورد آزمون، مثبت بودن آماره هردو حد بالا و پایین و مقدار مطلوب آماره t، حاکی از بهبود سطح معیشت و رفاه مردم محلی به‌واسطه رونق و توسعه گردشگری روستایی است.

جدول ۷ - نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای در ارتباط با نتایج معیشتی رونق گردشگری در منطقه موردمطالعه

نتایج معیشتی	آماره T	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	مطلوبیت مورد آزمون:۳ میانگین	حد بالا	حد پایین
امنیت غذایی	۶٫۸۸	.۰۰۱	۲۴۹	۳,۵۲	.۶۱۸	.۳۲۰
دسترسی به شغل	۴,۳۸	.۰۰۲	۲۴۹	۳,۳۳	.۴۸۴	.۱۸۴
افزایش درآمد	۹,۲۶	.۰۰۰	۲۴۹	۳,۶۳	.۷۶۹	.۴۹۹
حفاظت و پایداری محیط طبیعی	-۱٫۸۷	.۰۴۲	۲۴۹	۲,۸۹	.۰۵۸	-.۲۱۲
کاهش آسیب‌پذیری	۲,۴۹	۰,۰۲۴	۲۴۹	۳,۱۳	.۳۱۴	.۰۳۹
بهبود سطح معیشت(مجموع)	۴,۴۱	.۰۰۵	۲۴۹	۳,۲۹	.۴۴۴	.۱۷۰

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با الهام از رویکرد معیشت پایدار به‌عنوان رویکرد اصلی برنامه‌ریزی‌های توسعه در راستای رفع فقر روستایی و توانمندسازی روستاییان به بررسی و تحلیل نقش گسترش فعالیت‌های گردشگری در تأمین معیشت روستاییان دهستان اورامان شهرستان سروآباد استان کردستان به‌عنوان یکی از قطب‌های مهم گردشگری روستایی کشور پرداخت. بر اساس چارچوب اصلی معیشت پایدار، سؤال‌های پژوهش در دو بخش سؤال اصلی و سؤال‌های فرعی مطرح گردیدند که یافته‌های پژوهش به شرح زیر به آن‌ها پاسخ دادند.

سؤال اصلی: به دنبال گسترش گردشگری وضعیت سطح معیشت روستاییان چه تغییری کرده است؟ نتایج یافته‌های پژوهش مطابق با یافته‌های پژوهش شکوری و بهرامی(۱۳۹۴)، عبدالله زاده(۱۳۹۴)، مانوا(Manwa,۲۰۱۴)، کودر(Kuuder,۲۰۱۳) و مانگان (Mangan,۲۰۱۰) نشان دادند که رونق گردشگری در سطح روستاهای موردمطالعه توانسته است به‌صورت نسبی(میانگین برابر ۳,۲۹) و با اطمینان ۹۵ درصد به بهبود سطح معیشت روستاییان منجر گردد. دراین‌بین، شاخص‌های افزایش درآمد، امنیت غذایی و دسترسی به شغل، دارای مطلوب‌ترین وضعیت و بهبود بوده‌اند. قدر مسلم افزایش درآمد و دسترسی به اشتغال نیز، ضرورت‌های اصلی رفع فقر روستایی به‌عنوان مهم‌ترین مانع تحقق معیشت پایدار روستاییان می‌باشند. در این میان، شاخصی که وضعیت آن بارونق گردشگری مطلوب ارزیابی نگردیده؛ شاخص حفاظت و پایداری محیطی است. در سطح اطمینان ۹۵ درصد و با میانگین نامناسب ۲٫۸۹ می‌توان گفت که رونق گردشگری موجب تخریب محیط‌زیست و افزایش سطح آسیب‌پذیری آن شده است. این امر نشان می‌دهد، دیدگاه مدیریتی حاکم بر توسعه گردشگری منطقه دیدگاهی رشد گرا و کمیت‌گرا بوده است و صرفاً افزایش درآمد و اهداف کوتاه‌مدت از

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

توسعه گردشگری را مدنظر داشته است. در راستای دید سیستمی در مدیریت گردشگری و رویکرد پایداری به‌عنوان یگانه رویکرد برنامه‌های توسعه‌ای، انجام نمی‌گیرد.

سؤال فرعی اول پژوهش: چه تغییری در وضعیت دارایی‌های معیشتی روستاییان به دنبال گسترش گردشگری روستایی حاصل‌شده است؟ دراین‌ارتباط یافته‌های کمی نشان دادند که در تمامی ابعاد، میانگین‌های محاسبه‌شده در سطح رضایت‌بخشی بودند. درمجموع نیز در سطح معنی‌داری ۰,۰۵ و با اطمینان ۹۵ درصد می توان عنوان کرد،گسترش گردشگری به افزایش سطح دارایی‌های روستاییان دهستان اورمان منجر شده است. دراین‌بین، دارایی‌های انسانی با دارا بودن بیشترین میانگین رتبه‌ای در رتبه‌ای اول بهبود و ارتقا قرار دارند. به‌واقع گسترش گردشگری در سطح روستاها با تنوع شغلی فراوان، موجب افزایش اشتغال در سطح روستا به‌ویژه برای زنان و افزایش درآمد آن‌ها گردیده است. از سویی دیگر نیز این افزایش درآمد در بهبود سایر شاخص‌های سرمایه‌های انسانی همچون: توانایی پرداخت هزینه‌های تحصیلی فرزندان و درنتیجه افزایش سطح تحصیلات آن‌ها، توانایی تهیه و بهره‌گیری از رسانه‌ها و نوآوری‌های جدید و به‌ویژه در بهبود و ارتقای وضعیت بهداشت و تغذیه روستاها بسیار مفید فایده واقع‌شده است. به‌گونه‌ای که مؤلفه بهداشت و تغذیه در میان تمامی مؤلفه‌های ابعاد پنج‌گانه(دارایی‌های معیشتی) رتبه اول بهبود و ارتقا را به خود اختصاص داده است. در این میان کمترین ارتقا و بهبود وضعیت به دارایی‌های طبیعی روستاییان اختصاص داشت. با توجه به میانگین محاسبه‌شده برابر ۳,۰۸ و منفی بودن آماره حد پایین و مقدار کم آماره t می‌توان پی برد که گردشگری در سطح متوسطی توانسته است به ارتقا بهبود وضعیت این دسته از دارایی‌ها منجر گردد. برحسب یافته‌های کیفی می‌توان گفت که در بعد دارایی‌های طبیعی مؤلفه‌های کشاورزی و دامداری و دسترسی به منابع طبیعی به دلیل فروش محصولات آن‌ها به گردشگران و سودآوری مستقیم با بهبود و ارتقای وضعیت همراه بوده‌اند. مطابق با یافته‌های پژوهش قدیری معصوم، رضوانی، جمعه پور و باغیانی(۱۳۹۴) و جمعه پور و احمدی(۱۳۹۰) مؤلفه چشم‌انداز محیط طبیعی روستا به دلیل تخریب محیط‌زیست به نفع توسعه گردشگری به‌ویژه با ساخت سازه‌های گردشگری متناسب با معماری شهری و در تضاد با معماری بومی و محیط طبیعی منطقه، افزایش تولید زباله و فاضلاب در فصول گردشگر پذیر که گاها بیش از ظرفیت تحمل محیط نیز هست؛ با بهبود و ارتقای وضعیت روبرو نبوده و حتی شاهد کاهش کیفیت نیز می‌باشد. به همین دلیل این مؤلفه در میان تمامی مؤلفه‌های موردسنجش دارایی‌های معیشتی روستاییان در آزمون رتبه‌ای فریدمن با میانگین عددی نامطلوب ۲,۸۴ در رتبه آخر قرارگرفته است.

سؤال فرعی دوم پژوهش: با گسترش گردشگری چه تغییراتی در وضعیت سیاست‌ها، فرآیندها، نهادها و روندهای تحول‌زای مؤثر بر معیشت پایدار روستاییان حاصل‌شده است؟ یافته‌های پژوهش در تضاد با یافته‌های پژوهش جمعه‌پور و احمدی(۱۳۹۰)، نشان از اثرگذاری گسترش گردشگری در تغییر وضعیت سیاست‌ها و ساختارها، فرآیندها و نهادهای تحول‌زای مؤثر بر معیشت پایدار روستاییان روستاهای هدف گردشگری دهستان اورامان دارد. ارتباط بیشتر شوراها و دهیاری‌های با مردم محلی، توجه بیشتر و تدوین قوانین حمایتی از سوی نهادهای دولتی باهدف رونق گردشگری روستاها، ورود سرمایه‌گذاران خارج از روستا، افزایش فعالیت و سطح اختیارات شوراها و دهیاری، تدوین طرح‌های مقطعی و کوتاه‌مدت توسعه گردشگری، مهم‌ترین تغییراتی هستند که در عرصه وضعیت سیاست‌گذاری و ساختارهای حاکم بر روستاها به‌واسطه توسعه گردشگری انجام‌گرفته است. تغییر عمده در عرصه ساختاری و نهادهای تحول‌زا، تشکیل انجمن‌های مردم نهادی می‌باشد که فعالیت‌های خیریه، زیست‌محیطی و گردشگری را محور عمده تلاش و فعالیت خود قرار داده است. این نهادها با تدارک برنامه‌ها و گردهمایی‌ها در کنار انتشار برشورها و آموزش مردم محلی آن‌ها را در چگونگی حفاظت از محیط‌زیست روستایی منطقه و برخورد با گردشگران مهیا می‌سازند؛ محور عمده فعالیت‌های این نهادها، جوانان روستایی

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

هستند. در ارتباط با تغییرات در عرصه فرآیندهای پیرامونی که به شرایط اقتصادی – اجتماعی مردم محلی اشاره دارد؛ کم‌رنگ شدن عقاید متعصبانه روستاییان نسبت به گردشگران با لمس آثار اقتصادی حضور در فعالیت‌های گردشگری، حضور مستقیم زنان در فعالیت‌های اقتصادی گردشگری و درنتیجه آن، کاهش انزوا گزینی و تبعیض جنسیتی علیه زنان با افزایش قدرت اقتصادی و توانمندی آن‌ها موافقت و اعتقاد مردم محلی را نیز به دنبال داشته است، حفظ و اهمیت سنن بومی به‌واسطه تبدیل‌شدن آن‌ها به جاذبه گردشگری و نقش آن‌ها در جذب گردشگران در تمام طول سال، افزایش زمینه‌ها و تمایل به مشارکت روستاییان در فعالیت‌های توسعه روستایی و به‌ویژه امور مربوط به گردشگری، مهم‌ترین تغییراتی است که با گسترش گردشگری در وضعیت فرایندهای مؤثر بر معیشت پایدار روستاییان انجام‌گرفته است.

سؤال فرعی سوم پژوهش: آیا گسترش گردشگری توانسته است به‌عنوان استراتژی مهمی در راستای گذران معیشت روستاییان مطرح باشد؟ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای نشان داد که با اطمینان ۹۵ درصد، گردشگری به‌عنوان استراتژی مهمی در تأمین معیشت روستاییان بخش اورامان ایفای نقش می‌نماید. یافته‌ها نشان دادند که گردشگری توانسته است به‌عنوان محرکی در راستای متنوع سازی اقتصادی روستا عمل نماید و منابع درآمدی خارج از مزرعه و فعالیت‌های کشاورزی را برای روستاییان فراهم آورد؛ امری که تحقق آن، اصلی اساسی جهت حرکت در مسیر معیشت پایدار محسوب می‌شود.

سؤال فرعی چهارم پژوهش: گسترش گردشگری چه تأثیراتی را در تغییر سطح میزان آسیب‌پذیری روستاهای منطقه در برابر شوک‌ها و فشارهای طبیعی و انسانی موجب شده است؟ در راستای پاسخگویی به این سؤال، نتایج آزمون t زوجی به‌منظور مقایسه دوره قبل و بعد از گسترش گردشگری نشان داد که گسترش گردشگری در این زمینه بسیار اثرگذار بوده و توانسته است؛ قدرت مقاومت، تاب‌آوری و انعطاف‌پذیری روستاییان در برابر آسیب‌پذیری روستاها را در برابر زمینه‌های آسیب‌پذیری شناسایی‌شده از مقدار میانگین نامطلوب ۲٫۶ به مقدار مطلوب برابر ۳٫۷ برساند. دراین‌ارتباط، مقابله با افزایش هزینه‌ها، شاخصی است که گسترش گردشگری نسبت به دوره قبل از آن بیشترین اثرگذاری مثبت را در کاهش تأثیرات منفی آن داشته است. درواقع ایجاد مشاغل جدید و متنوع در ارتباط با گردشگری و درآمدزایی ناشی از آن تبیین‌کننده این نتیجه می‌باشد. از طرفی دیگر گسترش گردشگری زمینه‌های آسیب پذیری جدیدی هم در روستا ایجاد نموده است که مهم‌ترین آن‌ها افزایش قیمت مسکن و زمین و اجاره بهای مساکن و مغازه‌ها در سطح روستاهای گردشگر پذیر منطقه و تخریب محیط طبیعی و حرکت به سمت شهری شدن چشم‌انداز روستایی به‌ویژه در ساخت سازه‌های گردشگری هستند ؛اما عوامل آسیب‌زای ایجادشده در صورت مدیریت صحیح گردشگری منطقه به‌آسانی قابل‌رفع هستند.

با توجه به نتایج حاصله، راه‌کارهای زیر می‌توانند راهگشاهای مناسبی جهت ترسیم چشم‌اندازی روشن از تحقق پایداری معیشت روستاییان به‌واسطه رونق گردشگری باشند:

-تدارک خدمات و امکانات رفاهی و اقامتی کافی همراه با تنوع دادن به جاذبه‌های گردشگری روستا جهت تداوم فعالیت‌های گردشگری در تمام طول سال

-تجدیدنظر در نحوه سرمایه‌گذاری‌ها و بسترسازی به‌منظور جلب بخش خصوصی با تأکید برجذب سرمایه‌های خرد مردم محلی با ایجاد صندوق یا تعاونی‌های سرمایه‌گذاری در گردشگری.

-انجام مطالعات لازم به‌منظور تدوین طرح بلندمدت توسعه گردشگری منطقه و در نظرگیری و تدوین راه‌کارهای کاربردی از سوی مدیران توسعه‌ای، جهت تحقق آن.

-تبدیل سنن و مراسم‌های بومی به‌عنوان جاذبه‌های جدید درآمدزای گردشگری.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]

-حفاظت محیط طبیعی منطقه و زمین‌های کشاورزی در مقابل ساخت‌وسازهای بی‌رویه با تهیه و اجرای برنامه‌های کاربری اراضی.

-برگزاری دوره‌ها و جلسات مداوم با مسئولین دینی روستاها و شوراها به‌منظور آشنایی آن‌ها با تأثیرات مطلوب گردشگری و انتقال این مطالب به مردم.

-تدوین ضوابط و مقررات قانونی برای حفاظت از محیط طبیعی به‌عنوان مهم‌ترین جاذبه منطقه.

-بهره‌گیری از مردم محلی در زمینه حفاظت از محیط طبیعی روستاها.

-تعبیه سطل‌های آشغال به تعداد کافی و در مکان‌های مناسب در سطح روستاها.

-اعطای وام‌های کم‌بهره و بلندمدت خرید و یا ساخت مسکن در سطح روستاها با این تبصره که مساکن در مناطق مخاطره‌آمیز و آسیب‌زای به طبیعت ساخته نشوند.

-افزایش تبلیغات با تأکید بر بهره‌گیری از انواع ابزار تبلیغاتی در زمان و مکان مناسب جهت ایجاد تقاضا و بازاریابی محصولات گردشگری روستاهای منطقه

-آموزش مردم محلی در ارتباط با کارآفرینی با تأکید بر پتانسیل عمده روستاهای منطقه یعنی گردشگری

-حمایت از فعالیت‌های انجمن‌های مردم‌نهاد و تقویت آن‌ها از طریق مشارکت این نهاد در تصمیم‌سازی‌های مرتبط با گردشگری و توسعه روستاها

-هدایت و کنترل افزایش میل به مصرف خانوارهای روستایی به‌واسطه افزایش درآمد ایجادشده در جهت پرهیز از مصارف غیرضروری و مقطعی از طریق ریش‌سفیدان، شوراها و انجمن مردم‌نهاد محلی.

-برگزاری جلسات مداوم با مسئولان توسعه‌ای روستاها و تأثیرگذار در گسترش گردشگری به‌منظور آشنایی آن‌ها با مفهوم گردشگری پایدار و حرکت در مسیر آن.

منابع و مآخذ

- آفرینش، بهروز(۱۳۸۹)، بررسی گرایش و نگرش ساکنین نسبت به توسعهٔ گردشگری نمونه (مطالعه موردی: شهرستان ابهر نواحی روستایی بخش سلطانیه)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زنجان.
- جمعه پور، محمود، احمدی، شکوفه (۱۳۹۰)، تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی(مطالعه موردی: روستای برغان شهرستان ساوجبلاغ)، پژوهش‌های روستایی،سال دوم، شماره اول، صص ۳۳-۶۳.
- رکن‌الدین افتخاری، علیرضا، قادری، اسماعیل (۱۳۸۱)، نقد گردشگری روستایی در توسعه روستایی، فصلنامه مدرس علوم انسانی. دوره ۶. شماره ۲. صص۴۱-۲۳.
- شکوری، علی، بهرامی، محمد(۱۳۹۴)، مطالعه تأثیر گردشگری روستایی بر کاهش فقر از منظر معیشت پایدار: مطالعه روستاهای قلعه‌نو و کلین شهرستان ری. فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۶، شماره ۱، صص۲۱-۲.
- عبدالله زاده، غلامحسین(۱۳۹۴)، بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستاییان در استان گلستان، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری.سال چهارم. شماره ۱۵، صص۱۶۹-۱۴۸.
- قدیری معصوم، مجتبی، رضوانی، محمدرضا، جمعه پور، محمود، باغیانی، حمیدرضا (۱۳۹۴)، سطح‌بندی سرمایه‌های معیشتی در روستاهای گردشگری کوهستانی(مورد: دهستان بالا طالقان در شهرستان طالقان)، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال چهارم، شماره ۲، صص ۱۸-۱.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/georesearch.33.1.191]

- منوچهری، سوران، طیب‌نیا، سیدهادی (۱۳۹۵)، تحلیل تأثیرات گردشگری بر کیفیت زندگی روستاییان(مطالعه موردی: بخش اورامان شهرستان سروآباد)، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، سال پنجم، شماره ۱، صص ۱۷۹-۱۶۳.
- Anderson, J. (2001), Risk Management in Rural Development, Rural Strategy, Background Paper, Retrieved from: http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download? doi=10.1.1.196.8987& rep=rep1&type=pdf. Last seen: July 15, 2016
- Ashley, C. (2000), The Impacts of Tourism on Rural Livelihoods Namibia's Experience (No. ODI Working Paper 128), London. Retrieved from: https://www.odi.org /sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/2754.pdf. Last Seen: June 15, 2016
- Assan, J. (2014). Livelihood Diversification and Sustainability of Rural Non-Farm Enterprises in Ghana, Journal of Management and Sustainability, Vol. 4, No. 4, pp. 1-12.
- Belcher, B. (2012), Development of a village-level livelihood Monitoring tool a case-study in Viengkham District, Lao PDR, International Forestry Review, Vol. 14, No. 4, pp. 5-22.
- Brown, C. (2004), Steps to Planning a Sustainable future for Tourism, Heritage and the environment Edition1 Department of the Environment and Heritage Australia.
- Chambers, R. (2005), Ideas for Development, London, Earth Scan Pub.
- Christensen, I. (2008), Socio-Economic and Livelihood Analysis in Investment Planning, FAO Policy Learning Programme, Socio-Economic, Livelihood Module 3, Investment and Resource Mobilization.
- Daskon, C. (2005), Gross National Happiness a New Paradigm? Culture: a New Attribute to Studying Rural livelihood, New Zealand Department of Geography, University of Otago.
- DFID. (2001), Sustainable Livelihoods Guidance Sheets, Numbers 1-8, London Department for International Development.
- Ellis, F. (1999), Rural Livelihood Diversity in Developing Countries Evidence and Policy Implications, London, the Overseas Development Institute.
- Fouracre, P. (2001), Transport and sustainable rural livelihoods, rural transport knowledge base, rural Travel and Transport Program. Retrieved April 10, 2016 from: https://www.ssatp.org /sites/ssatp/files/publications/HTML/ruraltransport/knowledge_base/English/Module%205/5_3a%20Sustainable%20Livelihoods.pdf.
- Holland, J. (2003), Tourism in Poor Rural Areas Diversifying the Product and expanding the Benefits in Rural Uganda and the Czech Republic, Retrieved July 15, 2016 from https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion.../4034.pdf.
- IFAD. (2011), Rural Poverty, Rural Poverty Report 2011 , Retrieved from: July 15, 2016 http://www.ifad.org/rpr2011/index.htm.
- Kostas, E. (2010), Rural Tourism an Opportunity for Sustainable Development of Rural Areas, Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2296832. Last Seen: April 10, 2016.
- Kuuder, C. (2013), Livelihood Enhancement through Ecotourism, a Case of Mognori Eco Village Near Mole National Park, Damongo, Ghana, International Journal of Business and Social Science, Vol. 4, No. 5, pp. 137-128.
- Mangan, T. (2010), Impact of Nature-based Tourism on Local Livelihoods, Evidence from Keenjhar Lake in Pakistan, Inancial and Technical Support from the South Asian Network for Development and Environmental Economics (SANDEE).
- Manwa, H. (2014), Poverty Alleviation Through Pro-Poor Tourism, The Role of Botswana Forest Reserves, Sustainability journal, Vol. 6, No. 1, pp. 5697-5713.
- Morse, S. (2013), The Theory Behind the Sustainable Livelihood Approach, Retrieved July 15, 2016 from https: http://www.springer.com/978-94-007-6267-1.
- P Mukherjee, I. (2006), Understanding Eco Agriculture a framework for measuring landscape Performance, Retrieved from: Ecoagriculture.org/wp.../3/.../Brief-Guide-to-Selecting-Indicators -from-the-LMRC.pdf, Last Seen: July 15, 2016.
- PMphande, F. (2016), Infectious Diseases and Rural Livelihood in Developing Countries, Springer Science+ Business Media, Vol. 2, No. 6, pp. 11-25.
- Roe, D. (2002), Pro-Poor Tourism Harnessing the World's Largest Industry for the World's Poor, International Institute for Environment and Development (IIED) in collaboration with the Regional and International Networking Group (RING).
- Solesbury, W. (2003), Sustainable Livelihoods a Case Study of the Evolution of DFID Policy, London, Oversea Development Institute.
- Turton, C. (2010), The Sustainable Livelihoods Approach and Programme Development in Cambodia, London: Overseas Development Institute Portland House Stag Place.
- UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). (2015), Economic Diversification, non-farm Activities and Rural Transformation, the Least Developed Countries Report 2015 Transforming Rural Economies chapter 3.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-19]

[DOI: 10.29252/geores.33.1.191]